

Jyrki Kangas ja Harri Hänninen

Tilakohtainen metsäsuunnittelu – metsäpolitiikkaa vai metsänomistajan päätöstukea?

Yksityismetsien metsäsuunnittelu suunnitteluideologisen ristiriidan kourissa

Metsäsuunnitteluun halutaan nykyään – ja jatkossa ehkä entistä enemmän – liittää puuntuotannollisten tavoitteiden ohella ekologisen ja sosiokulttuurisen kestävyuden vaatimuksia; myös yksityismetsissä. Näin nähdään esimerkiksi ns. METSO-työryhmän mietinnössä (Etelä-Suomen... 2002) ja Maa- ja metsätalousministeriön metsäsuunnittelustrategiassa (2001). Ekologisen kestävyuden tarkastelut sekä mielekkäiden ekologisten tavoitteiden määrittäminen edellyttävät laajojen alojen kokonaistarkastelua. Samaan aikaan tilakohtaista metsäsuunnittelua pitäisi kuitenkin kehittää vuorovaikutteisemmaksi ja asiakaslähtöisemmäksi.

Alueellinen metsäsuunnittelu ei ole mikään uusi käsite yksityismetsätaloudessakaan. ”Normaalista” yksityismetsien suunnittelusta on kuitenkin puuttunut varsinainen aluetason suunnitteluote toisin kuin esimerkiksi laajoissa ojitus- ja tiehankkeissa on ollut asianlaita. Alueellisten metsä(talous)suunnitelmien sisältöön eivät nimittäin sanottavasti ole vaikuttaneet aluekohtaisesti määritetyt ja asetetut sellaiset tavoitteet, jotka olisivat edellyttäneet aluetason tarkastelua ja analyysijä. Alueelliset suunnitelmat on yleensä koostettu yksinkertaisesti vain metsikkö- ja tilakohtaisesti valittujen käsittelyohjelmien summina.

Tilakohtaiset suunnitelmat puolestaan laadittiin etenkin takavuosina tyypillisesti ohjenuorana lähinnä metsikkötason ”hyvä metsänhoito” sekä osin

puuntuotannon kestävyys ja edistyvyys. Tällaisen tilakohtaisen suunnitteluotteen merkkejä on havaittavissa vieläkin. Metsänomistajien tavoitteet ovat usein jääneet vaille sen suurempaa merkitystä suunnitelmien koostamisessa kenties turhana kustannustekijänä ja suunnittelutyön vaikeuttajana. Kuitenkin metsänomistajien tavoitteiden selvittämisen ja huomioon ottamisen tärkeyttä korostettiin jo pari vuosikymmentä sitten esimerkiksi Tapion Taskukirjassa (Ranta 1986).

Alueelliset metsätaloussuunnitelmat tarkoitettiin tuolloin metsäammattilaisten työvälineiksi, ja niiden päämääränä oli lisäksi ohjata metsänomistajien päätöksentekoa. Aluesuunnitelmiin sisältyivät kaikki yksityismetsät riippumatta siitä oliko tilalle tilattu suunnitelma vai ei. Myöhemmässä Tapion Taskukirjassa (Ranta 1994) ei enää puhuta varsinaisten alueellisten metsäsuunnitelmien laadinnasta vaan todetaan, että kyläkunnittaisten suunnittelalueiden metsien kattavaa inventointia kutsutaan alueelliseksi metsäsuunnitteluksi. Tässä on havaittavissa valitettava terminologinen sekasotku. Metsäninventointihan on tietenkin vain osa metsäsuunnittelun kokonaisuutta.

Maa- ja metsätalousministeriön metsäsuunnittelustrategiassa esitettyjen linjausten mukaan alueellinen metsäsuunnittelu säilyy metsäkeskuksen keskeisenä edistämistehtävänä (Maa- ja metsätalousministeriön... 2001). Ei kuitenkaan ole aivan selvää, tarkoitetaanko tällä edelleen kattavaa alueellista inventointia vai varsinaista alueellista suunnittelua.

Ajan mittaan on nähty jatkuvasti tärkeämmäksi ottaa metsänomistajien toiveet huomioon tilakohtaisessa suunnittelussa. Monet suunnittelijat tekevätkin tässä mielessä hyvää työtä. Yksityismetsätalouden suunnittelujärjestelmän ytimeen on kuitenkin jäänyt pyrkimys ajaa ns. yhteiskunnan yleistä etua kaikilla suunnittelutasoilla. Ikään kuin systeemiin sisäänrakennettuna missiona on saada metsänomistajat toteuttamaan metsissään ”hyvää metsänhoitoa”, olivatpa metsänomistajan näkemykset millaiset tahansa. ”Hyvä metsänhoito” edustaa metsäpoliittista käsitystä siitä, kuinka metsiä tulisi yleisen edun nimissä hoitaa ja käyttää. Metsäsuunnittelujärjestelmä rakentuu siten kuin yhteiskunnan yleinen etu olisi samalla metsänomistajan etu. Suunnittelun tehtävänä olisi saada metsänomistajat ymmärtämään tämä? Mutta jos tämä todella on metsäsuunnittelun perustehtävä, niin suunnittelua voi perustellusti kutsua metsäpropagandaksi, jossa on ilmeisiä yhtymäkohtia suunnitelmatalouteen. Kysymys ei tällöin suinkaan ole aidosta metsänomistajan päätöstukenä palvelevasta suunnittelusta.

METSO-työryhmän metsäsuunnittelua koskevien suositusten (Etelä-Suomen... 2002) toteuttaminen merkitsi tässä mielessä askelta suunnitelmataloustyylisestä kohti avoimempaa ja vuorovaikutteisempaa päätöstukea. Suositukset nimittäin korostavat paitsi ekologisten arviointien tärkeyttä myös metsänomistajien näkemysten huomioon ottamista aluetason tavoiteasettelussa. Niissä myös korostetaan paikallistason toimijoiden ja maanomistajien omaehtoisuutta ja vapaaehtoisuutta suunnitteluun osallistumisessa. Työryhmän mielestä yksityismetsätalouden suunnittelujärjestelmää tulisi lisäksi kehittää siten, että metsänomistajalla olisi mahdollisuus metsäkeskusten keräämän alueellisen tiedon perusteella teettää omiin lähtökohtiinsa perustuva tilakohtainen metsäsuunnitelma.

Maa- ja metsätalousministeriön metsäsuunnittelustrategiassa (2001) metsäsuunnittelun toiminta-ajatuksiksi kerrotaan, että ”MMM:n metsäosasto ohjaa aktiivisesti metsäsuunnittelua ja sen kehittämistä siten, että asetetut metsäpoliittiset tavoitteet saavutetaan”. Toiminta-ajatusta täydennetään määrittelemällä, että ”Asetetuilla metsäpoliittisilla tavoitteilla tarkoitetaan Kansallisessa metsäohjelmassa (KMO) ja alueellisissa metsäohjelmissa (AMO) asetettuja metsän käyttöön ja hoitoon liittyviä ta-

voitteita”. Metsäsuunnittelu nähdään strategiassa siis paljolti KMO:n ja AMO:jen sekä niiden mukaisten tavoitteiden, ”hyvän metsänhoidon” ja ”hoitotarpeiden”, käytäntöön saattamisena. Ilmiselvässä ristiriidassa tämän kanssa on kuitenkin metsäsuunnittelun periaatteissa ensimmäisenä listattu – ja näin oletettavasti tärkeäksi nähty – kohta: ”Suunnittelu on asiakaslähtöistä ja monitavoitteista”.

Tilakohtaisten metsäsuunnitelmien tuottamisen, aidon päätöstuken hengen mukaisten päämäärien (asiakas- eli metsänomistajalähtöisyys, monitavoitteisuus, yms.) ja koko suunnittelujärjestelmän yleispäämäärien välillä on siis mitä ilmeisin ristiriita. Kumpaakin näistä päämääristä ei kyetä yhdessä ja samassa suunnitteluprosessissa kelvollisesti toteuttamaan. Yhteiskunnan asettamien ekologisten ja sosiokulttuuristen vaatimusten voimistumisen myötä suunnitteluideologisen ristiriidan käytännön merkitys on edelleen korostumassa.

Kussakin suunnittelutilanteessa tulisi yksinkertaisesti valita, kuka on asiakas ja kenen ehdoilla suunnitellaan. Onko asiakas yhteiskunta (eli metsäpolitiikka ja sen toteuttamisesta huolehtivat organisaatiot) vai metsänomistaja? Asiakas maksaa ja maksaja määrää tavoitteet suunnittelulle. Nykyään osan yksityismetsien suunnittelun kustannuksista maksavat suunnitelman tilaavat metsänomistajat, osan valtio. Suunnittelijat ovat ikävässä välikädessä, joskus suorastaan ristiriitaisessa tilanteessa: kenen päämääriä heidän pitäisi suunnittelussa ensi sijassa kunnioittaa?

Ristiriidan ratkaisu: tilakohtainen metsäsuunnittelu ja metsäpoliittinen suunnittelu-tuote erilleen

Epäilemättä metsäsuunnittelu halutaan nähdä jatkosakin sekä metsäpolitiikan välineenä että metsänomistajien asiakaslähtöisenä päätöstukenä. Tällöin suunnittelutoimelta halutaan samanaikaisesti sekä metsäpoliittista vaikuttavuutta että metsänomistajien omia tavoitteita palvelevia suunnitelmia. Molemmat päämäärät voidaan saavuttaa parhaiten, jos yksityismetsien suunnittelujärjestelmässä eriytetään toisistaan metsäpoliittinen alueellinen metsäsuunnittelu ja konsultoiva tilakohtainen päätöstuki.

Tilakohtainen metsäsuunnitelma tehtäisiin aidos-

ti metsänomistajan ehdoilla, hänen lähtökohdistaan. Metsäpolitiikan tavoitteisiin sillä ei tulisi olla kytkentää paitsi siinä muodossa, että sitä noudattaen metsänomistaja ei riko metsien käyttöä koskevia säädöksiä. Tämä ei kuitenkaan sulje pois sitä, etteikö suunnitelmassa voisi ja pitäisikin tuoda vaihtoehtoina esille myös sellaisia metsiköiden käsittelyehtoja, joita noudattaen metsänomistaja on oikeutettu julkiseen tukeen. Näin suunnitelma antaisi aidosti pohjaa metsänomistajan ratkaisuille.

Sinänsä se ajatus, että metsäpolitiikkaa toteutettaisiin alueellisen metsäsuunnittelun avulla, on looginen. Valtakunnalliset ja maakunnalliset metsien käytön linjaukset osoitettaisiin tällöin aluesuunnitelmassa, jotka kattaisivat kestävä kehityksen kaikki ulottuvuudet; kulloinkin vallitsevan metsäpolitiikan mukaisesti. Jotta tuotettavat suunnitelmat olisivat realistisia, metsänomistajilla sekä puun ostaja- ja käyttäjätahoilla tulisi olla keskeiset roolit aluesuunnitteluprosesseissa.

Tuotettava aluesuunnitelma toimisi myös yhteiskunnan metsä- ja ympäristötuen kanavoinnin apuneuvona ja samalla myös vaikkapa metsäsertifioinnin mittatikkuna. Osoittamalla alueittain täsmennetyt rahoituslinjaukset ja mahdollisesti kohteetkin aluesuunnitelma toimisi konkreettisesti metsäpolitiikan välineenä tehostaen julkisen rahan kohdentamista politiikan toteuttamisen kannalta tehokkaalla tavalla. Samalla se palvelisi mainiosti myös metsänomistajia.

Kaikille alueen metsänomistajille kerrottaisiin aluesuunnittelun linjaukset ja tavoitteet, ja tilakohtaisessa ”metsäotteessa” osoitettaisiin mahdolliset toivottavat toimenpiteet ja/tai käytön rajoitukset kunkin metsänomistajan metsien osalta. Aluesuunnitelmien toteuttaminen olisi metsänomistajalle vapaaehtoista; paitsi siltä osin kuin lainsäädäntö tai sitovat sopimukset edellyttävät esim. suojelemaan ekologisesti arvokkaita kohteita.

Metsänomistajat voisivat halutessaan teettää aluesuunnittelun inventointiaineistosta omien tavoitteittensa mukaisia tilakohtaisia metsäsuunnitelmia saadakseen yksityiskohtaisempia laskelmia taloudenpitonsa tueksi. Lisäsuunnittelun avulla metsänomistaja voisi esimerkiksi selvittää, missä määrin aluesuunnitelmaa porkkanoineen ja keppeineen kannattaisi noudattaa tai minkälaisia luonnonarvo-kauppoja hänen olisi järkevä tehdä.

Kenen tulisi maksaa suunnittelu?

Tilakohtaisen suunnittelun tulisi olla metsänomistajalle maksullista, ja samalla tilakohtainen suunnittelu voitaisiin avata kilpailulle. Aidon kilpailuasetelman kannalta olisi kuitenkin eduksi, jos metsänomistaja saisi halutessaan käyttöönsä kaiken sen tietoaineiston, joka aluesuunnittelun yhteydessä on hankittu hänen metsistään.

Sen sijaan metsäpolitiikan tarpeita palveleva alueellinen suunnittelu kuuluu yhteiskunnan rahoittama. Valtion taloudenhoidosta vastaavilla on kuitenkin ikävä tapa kysellä perusteita kustannuksille. Tässä tapauksessa kysymys liittyy tarvittavan tiedon määrään ja tarkkuuteen. Metsäpolitiikan tarpeita palvelevaan aluesuunnitteluun riittäisi nykyisin kerättävää inventointitietoa vähäisempi tarkkuus ja suppeampi tietomäärä. Tietosisältö saattaisi olla osittain erilainenkin. Välttämättä sen pohjalta ei enää pystyisi laatimaan metsänomistajan päätöksentekoa palvelevaa tilakohtaista metsäsuunnitelmaa ilman huomattavaa lisäpanostusta tietopohjan parantamiseen.

Yhteiskunnan varoin tuotettu aluesuunnittelutieto voisikin olla metsänomistajalle maksullista sen vuoksi, että maksullisuus oikeuttaisi ja kannustaisi metsäkeskusta panostamaan tietojen laatuun ja keräämään parempaa aineistoa kuin aluesuunnittelun kannalta sinänsä olisi tarpeen. Heikkolaatuista ja sisällöltään vajavaista inventointiaineistoa metsänomistajan, tai hänen valitsemansa suunnittelu-yrittäjän, ei kannattaisi ostaa ja näin tiedot jäisivät osittain vajaakäyttöön. Panostamalla laatuun metsäkeskuksen olisi mahdollista saada kaupattua inventointiaineistoa, ja markkinataloudessa lakien mukaisesti metsänomistajan kuuluisi korvata tuo lisäpanostus.

Epäilemättä tähän käytäntöön sisältyy isoja ongelmia ja periaatteellisia kysymyksiä. Keskeinen on metsäkeskuksen rooli. Jos sen tehtävänä olisi vielä nykyistäkin selvemmin metsäpolitiikan linjaaminen aluetasolla, se ei periaatteessa voisi laatia metsänomistajalle kuin sellaisen tilakohtaisen metsäsuunnitelman, joka tukee politiikan toteuttamista. Asiaa yksinkertaistaisi, jos metsäkeskus olisi puhtaasti metsäpolitiikkaa tekevä viranomaisorganisaatio, jolloin sen rooliin ei kuuluisi lainkaan asiakaslähtöinen suunnittelu. Vaikeutena on toki myös mää-

rittää se aluesuunnittelutiedon laatu ja määrä, jonka ylittävistä osasta metsänomistajan tulee maksaa korvaus, puhumattakaan sopivan korvauksen määrittämisestä.

Metsäpolitiikan toteuttamiseen asiakaslähtöisen ja metsäpoliittisen metsäsuunnittelun eriyttäminen toisi selkeyttä. Kansallisessa metsäohjelmassa 2010 (1999) metsäsuunnittelu nostetaan yhdeksi keskeisimmistä metsäpolitiikan keinoista. Tilakohtaisten metsäsuunnitelmien peitolle asetetaan korkea määrätavoite (75 % yksityismetsäalasta) ja samalla korostetaan, että suunnitelmat tulee tehdä asiakaslähtöisesti, metsänomistajan ehdoilla. Se että tilakohtainen metsäsuunnitelma tehdään asiakkaan ehdoin on mitä kannatettavin asia, mutta voiko se silloin olla hyvä metsäpolitiikan väline?

Metsäpolitiikan toteuttamisen ja tilakohtaisen suunnittelun eriyttäminen olisi linjassa METSO-ohjelman kanssa. Se myös selkiyttäisi MMM:n metsäsuunnittelustrategiaa ja suunnittelulle asetettua vaikuttavuustavoitetta. Lisäksi se vapauttaisi käytännön metsäsuunnittelijat nykyisestä ristiriitaisesta tilanteesta: suunnittelijatkin tietäisivät aina kuka on asiakas ja mitkä ovat suunnittelun tavoitteet. Tilakohtaisen suunnittelun avaaminen vapaalle kilpailulle taas olisi omiaan ajan mittaan kohentamaan tilakohtaisen suunnittelun asiakaslähtöisyyttä ja laatua.

Viitteet

- Etelä-Suomen, Oulun läänin länsiosan ja Lapin läänin lounaisosan metsien monimuotoisuuden turvaamisen toimintaohjelma. 2002. [Verkkodokumentti]. Ympäristöministeriö, Suomen ympäristö 583. 56 s. Saatavissa: <http://www.ymparisto.fi/palvelut/julkaisu/elektro/sy583/SY583.pdf>
- Kansallinen metsäohjelma 2010. 1999. Maa- ja metsätalousministeriö. MMM:n julkaisuja 2/1999. 38 s.
- Maa- ja metsätalousministeriön metsäsuunnittelustrategia 2001–2010. 2001. Työryhmämuistio MMM 2001:13. 15 s.
- Ranta, R. 1986. Metsätaloussuunnittelu. Julkaisussa: Tapion Taskukirja. 20. uudistettu painos. s. 348–368.
- 1994. Metsäsuunnittelu. Julkaisussa: Tapion Taskukirja. 22. uudistettu painos. s. 390–397.
- Professori Jyrki Kangas, Metla, Joensuun tutkimuskeskus; MMM Harri Hänninen, Metla, Vantaan tutkimuskeskus. Sähköposti jyrki.kangas@metla.fi.